

Bogumiła Grzebyk

STAN I KIERUNKI ROZWOJU ROLNICTWA NA OBSZARACH PRZYRODNICZO CENNYCH WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Bogumiła Grzebyk, dr – Uniwersytet Rzeszowski

adres korespondencyjny:
Katedra Polityki Gospodarczej
ul. M. Ćwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów
e-mail: bogrze@univ.rzeszow.pl

STATE AND DIRECTION OF DEVELOPING AGRICULTURE IN THE NATURALLY VALUABLE AREAS OF THE PROVINCE OF PODKARPACKIE

SUMMARY: The subject of the study is to estimate the state and directions of developing agriculture in the naturally valuable areas of the province of podkarpackie. The basic sources are data obtained from the Statistical Office in Rzeszow covering two agricultural stock lists and censuses of 2002 and 2010.

The analysis carried out has proven the diminishing role of agriculture in naturally valuable areas, which is contributed by among others: declining percentage of farms conducting farming activities, especially animal products. At the same time, the rising number of farms conducting ecological activities may be a signal to develop this direction of farming production on the assumption that it will be supported, to a greater extent, by resources following the common agricultural policy of the EU.

KEY WORDS: agricultural production, naturally valuable areas, ecological agriculture

---

Wstęp

Zmiany zachodzące na obszarach wiejskich były i są wypadkową wielu procesów, zarówno gospodarczych, jak i społecznych oraz politycznych i kulturalnych. Często można je wiązać z uwarunkowaniami środowiskowymi, jak i tymi, które wywodzą się ze sposobu i poziomu zagospodarowania przestrzeni wiejskiej o głębokich historycznych korzeniach. Nie bez znaczenia jest także kwestia lokalizacji wsi lub społeczności lokalnej w szerszej przestrzeni regionalnej, krajowej lub międzynarodowej. Wiąże się ona z uwarunkowaniami zmian wynikającymi z dostępności, atrakcyjności, centralności i peryferyjności obszarów wiejskich¹.

Obszary przyrodniczo cenne są przedmiotem gospodarowania. Nie da się jednak zaplanować i prowadzić racjonalnego ekologicznie gospodarowania tym obszarem abstrahując od procesów społeczno-gospodarczych przebiegających na danym obszarze oraz w jego otoczeniu. W ramach rozwoju obszarów cennych przyrodniczo nie należy zapominać, że podstawowym celem rozwoju jest zaspokojenie potrzeb społecznych. Oznacza to konieczność poszukiwania kierunków rozwoju, które przy zachowaniu odpowiedniego stanu środowiska zapewniłyby społeczności dochody pozwalające zaspokoić ich potrzeby bytowe².

Celem opracowania jest próba oceny stanu i kierunków rozwoju rolnictwa stanowiącego podstawę utrzymania większości mieszkańców obszarów przyrodniczo cennych województwa podkarpackiego. Podstawowy materiał empiryczny do analizy stanowiły dane Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego z ostatnich dwóch Powszechnych Spisów Rolnych, czyli 2002 i 2010 oraz materiały Podkarpackiego Oddziału Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie programów rolno-środowiskowych. Szczegółowej analizie poddano pięć powiatów, czyli bieszczadzki, leski, sanocki, przemyski i krośnieński, w których obszary przyrodniczo cenne stanowiły od 64 do 100%, czyli powyżej średniej przypadającej na województwo.

Obszary przyrodniczo cenne w województwie podkarpackim

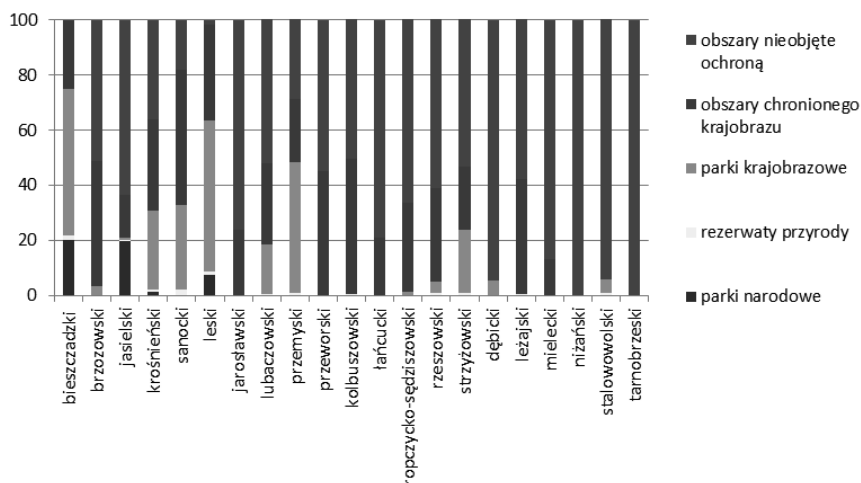
Powierzchnia województwa podkarpackiego wynosi 17846 km², co stanowi 5,6% powierzchni kraju, klasyfikując go na jedenastym miejscu wśród innych województw. Natomiast łączna powierzchnia obszarów objętych prawną ochroną przyrody w 2011 roku wynosiła 797648,3 ha, co stanowiło blisko 8% powierzchni chronionej w Polsce i 44,7% jego powierzchni ogólnej, co dało mu czwartą pozycję wśród 16 województw w kraju (tabela 1).

¹ K. Heffner, *Ewolucja funkcji w zagospodarowaniu przestrzeni wiejskiej w Polsce* [w:] *Rozwój wsi i rolnictwa w Polsce*, red. A. Rosner, IRWiR PAN Warszawa 2012, s. 53.

² B. Dobrzańska, *Planowanie strategiczne zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo-cennych*, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2007, s. 55,

Rysunek 1

Udział podstawowych form ochrony przyrody w powierzchni ogólnej badanych powiatów województwa podkarpackiego w 2011 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Bank Danych Lokalnych GUS-u.

System ochrony przyrody województwa podkarpackiego tworzony jest przez: 2 parki narodowe, 94 rezerваты przyrody, 10 parków krajobrazowych, 13 obszarów chronionego krajobrazu, 26 stanowisk dokumentacyjnych, 370 użytków ekologicznych oraz 1531 pomniki przyrody, jak również 8 obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (OSOP), wyznaczonych rozporządzeniem w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (2004) o łącznej powierzchni 507769,95 ha, co stanowi 28,5% powierzchni województwa podkarpackiego i 16 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty (OZW), zaakceptowanych przez Komisję Europejską o łącznej powierzchni 287806,58 ha, co stanowi 15,1% powierzchni województwa. Łączna powierzchnia obszarów Natura 2000 na Podkarpaciu wynosi 570 847,93 ha, co stanowi około 32% powierzchni. Często swoim zasięgiem obszary Natura 2000 obejmują całe gminy, nie wyłączając nawet zasiedlonych miejscowości (przykład gmina Cisna w powiecie leskim).

Obszary przyrodniczo cenne w pięciu badanych powiatach bieszczadzkim, leskim, sanockim, przemyskim i krośnińskim, obejmują ponad 440 tys. ha, co stanowi 55% całkowitej powierzchni tych obszarów w województwie podkarpackim. Udział głównych form ochrony przyrody w powierzchni ogólnej powiatów prezentuje rysunek 1.

W powierzchni ogólnej powiatów: bieszczadzkiego, leskiego i krośnińskiego znalazły się wszystkie formy ochrony przyrody. Pozostałe natomiast powiaty, czyli sanocki i przemyski, zdominowały parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu.

Gospodarstwa rolne i produkcja rolnicza w badanych powiatach

Województwo podkarpackie, obok funkcji przemysłowej i turystycznej, spełnia również rolniczą, co sprawia, że gospodarstwa rolne istnieją na obszarach prawnie chronionych. Z danych zaprezentowanych w tabeli 1 wynika, że w 2010 roku w województwie podkarpackim nastąpił duży spadek liczby gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych (UR) i tych jednostek, które prowadziły działalność rolniczą odpowiednio o 27 i ponad 17%. W pięciu badanych powiatach te spadki były znacznie mniejsze i nie przekroczyły 10%.

Gospodarstwa rolne z powiatów: bieszczadzkiego, krośnieńskiego, leskiego, przemyskiego i sanockiego stanowiły ponad 18% ogółu gospodarstw na Podkarpaciu, co wśród 21 powiatów jest znaczącym udziałem. Dodatkowo, w gospodarstwach tych dominowała działalność rolnicza, którą deklarowało od 93 do 96% gospodarstw. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że pomimo zjawiska spadku liczby gospodarstw rolnych na Podkarpaciu, w trzech spośród badanych powiatów: bieszczadzkim, leskim i sanockim, odnotowano wzrost podmiotów prowadzących działalność rolniczą. Tłumaczyć to można tym, że rolnicy z tych powiatów mieli możliwość otrzymania dofinansowania działalności rolniczej z trzech źródeł obszarowych, ze względu na utrudnione warunki gospodarowania i w związku z realizacją programów rolnośrodowiskowych.

Dla scharakteryzowania produkcji rolniczej posłużono się strukturą użytkowania ziemi i pogłowiem zwierząt gospodarskich. Z tabeli 2 wynika, że zarówno w analizowanych powiatach, jak i pozostałych, dominowały użytki rolne, mimo nieznacznego spadku ich udziału na korzyść pozostałych gruntów. Udział użytków rolnych w strukturze wykorzystania powierzchni ogółem oraz struktura rolniczego użytkowania ziemi w dużej części decydują o stanie rolnictwa danego obszaru. Natomiast udział gruntów ornych w powierzchni użytków rolnych oraz stosunek tej powierzchni do użytków zielonych określa intensywność wykorzystania zasobów ziemi rolniczej. Na uwagę zasługuje jednak powiat leski, gdzie w latach 2002-2010 gwałtownie (o 46%) zmalał udział lasów i gruntów leśnych przy blisko 45% wzroście udziału użytków rolnych. Jest to o tyle niepokojące, gdyż powszechnie wskazuje się na korzystny wpływ lasów, które tworząc zwarte kompleksy stanowią element krajobrazu obszarów wiejskich.

W produkcji roślinnej na obszarach chronionych można stosować systemy produkcji, które umożliwiają rolnikom prowadzenie produkcji w sposób racjonalny, pozostając jednocześnie w zgodzie z wymogami ochrony środowiska. Warunkiem jest jednak podejście twórcze do kształtowania rolniczej przestrzeni produkcyjnej, a nie dogmatyczne, polegające na nienaruszalności dotychczasowego stanu³.

W odniesieniu do produkcji zwierzęcej przeanalizowano stan pogłowia zwierząt gospodarskich i podstawowe wskaźniki informujące o intensywności

³ W. Ziętara, *Działalność rolnicza a problemy ochrony środowiska*, w: *Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 jako element otoczenia polskiej wsi i rolnictwa*, Wyd. IRWiR PAN, Warszawa 2010, s. 45.

Tabela 1

Gospodarstwa rolne powyżej 1 ha UR w badanych powiatach na tle pozostałych powiatów województwa podkarpackiego w 2002 i 2010 roku

Wyszczególnienie	Obszary przyrodniczo cenne w powierzchni ogólnej [%]	Liczba gospodarstw powyżej 1ha UR ogółem		Dynamika 2002=100	Liczba gospodarstw powyżej 1ha UR prowadzących działalność rolniczą		Dynamika 2002=100
		2002	2010		2002	2010	
Województwo podkarpackie	44,7	199804	146048	73,10	167396	138524	82,75
Bieszczadzki	100,00	1886	1715	90,93	1234	1595	129,25
Brzozowski	48,70	8916	6153	69,01	7493	5739	76,59
Dębicki	5,49	12030	9394	78,09	10544	9063	85,95
Jarosławski	23,96	11397	8725	76,56	10321	8611	83,43
Jasielski	36,43	13527	8841	65,36	11706	8538	72,94
Kolbuszowski	49,45	9021	7045	78,10	7143	6194	86,71
Krośnieński	63,77	12980	8439	65,02	10584	7884	74,49
Leski	98,43	2950	2703	91,63	2039	2581	126,58
Leżajski	42,12	7873	5704	72,45	6460	5357	82,93
Lubaczowski	47,91	7326	6211	84,78	6528	5992	91,79
Łańcucki	21,11	8757	5880	67,15	7569	5712	75,47
Mielecki	13,21	12052	9558	79,31	10583	9193	86,87
Niżański	0,02	8458	6330	74,84	6016	5409	89,91
Przemyski	70,68	9829	7295	74,22	8702	7134	81,98
Przeworski	45,12	10029	6997	69,77	8963	6853	76,46
Ropczycko-Sędziszowski	33,31	8843	5520	62,42	7783	5373	69,04
Rzeszowski	38,25	21869	14845	67,88	18124	13966	77,06
Sanocki	81,85	7629	6533	85,63	6057	6272	103,55
Stalowowolski	5,20	6680	4619	69,15	4832	4057	83,96
Strzyżowski	46,04	8917	5771	64,72	7713	5619	72,85
Tarnobrzeski	0,00	6301	4401	69,85	5153	4276	82,98

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych PSR 2002 i 2010 oraz Banku Danych Lokalnych.

tej produkcji. W trzech spośród pięciu badanych powiatów - leskim, bieszczadzkim i sanockim, odnotowano bardzo wysokie wskaźniki pogłowia owiec w przeliczeniu na 100 ha UR, wynoszące odpowiednio: 17,8 sztuk, 14,7 sztuk i 9,7 sztuk, co można uzasadniać specyfiką tych terenów, gdzie dominują obszary górskie i pogórskie. Na uwagę zasługuje również blisko 47% wzrost pogłowia koni w powiecie bieszczadzkim i 2% w powiecie laskim oraz ponad 8% wzrost pogłowia bydła. Na obszarach górskich konie poza gospodarstwem wykorzystywane są w lasach. Dodatkowo, rośnie popyt na konie wykorzystywane w turystyce i rekreacji. Zaznaczyć należy, że tylko w odniesieniu do tych powiatów w analizowanym okresie nastąpiły wzrosty i odnotowano wskaźniki o wiele wyższe niż średnio w województwie, jak również w kraju⁴. Znacząco wysokie wzrosty po-

⁴ Obliczenia własne na podstawie danych PSR 2002 i 2010.

głowia owiec i koni w porównaniu do średnich dla województwa i kraju świadczyć może o wzrastającym udziale tych kierunków produkcji zwierzęcej w produkcji rolniczej ogółem i większych niż do tej pory perspektyw na dalszy rozwój produkcji rolniczej, zwłaszcza w powiatach przyrodniczo cennych górskich i pogórskich.

Zdaniem Ziętary⁵, alternatywą dla dotychczasowego sposobu gospodarowania mogłoby być dalsze prowadzenie gospodarstwa rolnego, jako pomocniczego, jednak racjonalnie zorganizowanego i przyjaznego dla środowiska przyrodniczego, a także krajobrazu. Gospodarstwa te mogłyby nastawić się na chów bydła opasowego w "systemie mamkowym", polegającym na utrzymaniu krów ras mięsnych lub ich krzyżówek z miejscowymi rasami, na przykład z bydłem polskim czerwonym lub czerwono-białym. Bydło to byłoby utrzymywane w okresie letnim w systemie pastwiskowym. Dzięki temu powierzchnia użytków rolnych w tych gospodarstwach byłaby właściwie wykorzystana. Chów bydła mięsnego ze względu na małą pracochłonność i małe wymogi kapitałowe dawałby rolnikowi możliwość pracy poza rolnictwem, a jednocześnie uzyskiwanie dodatkowego dochodu ze sprzedaży opasów lub jałówek do dalszego chowu. Wdrażanie takiego systemu wymagałoby zaangażowania zakładów mięsnych, które mogłyby pełnić rolę integratora.

Programy rolno-środowiskowe jako instrument łączenia polityki rolnej z ochroną środowiska

Wysokie walory środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich województwa podkarpackiego są wynikiem utrzymania tradycyjnej gospodarki rolnej, która pozwoliła zachować wiele cennych siedlisk o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych oraz ugruntowanego systemu ochrony przyrody funkcjonującego w naszym kraju na długo przed tym, jak staliśmy się członkami UE.

Istotną kwestią dla kształtowania relacji rolnictwo-środowisko po wejściu Polski do UE stała się możliwość wprowadzenia programu rolno-środowiskowego, którego przejawem są zwiększone dopłaty do niskonakładowej, proekologicznej gospodarki rolnej. Efekty realizacji tego programu można rozpatrywać w trzech płaszczyznach: przyrodniczej, ekonomicznej i społecznej, co wyraźnie podkreśla jego zrównoważony charakter. Korzyści przyrodnicze wynikają z dostosowania metod i warunków produkcji rolniczej do wysokich wymogów ochrony siedlisk i gatunków. Rolnik prowadzący działalność na gruntach o dużych walorach przyrodniczych, gospodarując na nich w sposób przyjazny dla środowiska, przyczynia się do ochrony środowiska przyrodniczego i jego różnorodności biologicznej. Korzyści ekonomiczne w skali mikro to przede wszystkim dodatkowe źródło dochodów dla rolników świadczących usługi na rzecz środowiska, a w skali makro – ograniczenie negatywnych efektów zewnętrznych gospodarki rolnej oraz wzrost możliwości pozarolniczego wykorzystania środowiska wiej-

⁵ W. Ziętara, op. cit., s. 43.

skiego (na przykład na potrzeby turystyki wiejskiej). Korzyści społeczne wiążą się zarówno z większą legitymizacją finansowego wsparcia rolnictwa, podniesieniem świadomości ekologicznej producentów rolnych, jak i podtrzymaniem żywotności często peryferyjnie położonych obszarów wiejskich o wysokich walorach przyrodniczych⁶.

Istotne dla analizy stanu i kierunków rolnictwa na obszarach przyrodniczo cennych jest przedstawienie danych liczbowych z tego zakresu. W pierwszym jak i w drugim okresie programowania dużą aktywnością w aplikowaniu o środki UE w ramach programu rolno-środowiskowego cechowali się rolnicy z powiatu bieszczadzkiego i sanockiego. Udział składanych przez nich wniosków stanowił ponad 10% ogólnej ich liczby. W przypadku powiatów sanockiego i przemyskiego odnotowano najwyższą kwotę wsparcia przypadającą na jeden wniosek. Tak duży udział składanych wniosków, jak również wielkość przyznawanych środków świadczy o tym, że rolnicy potrzebują dodatkowych środków na działalność rolniczą na tych obszarach. Nie można ich zostawić tylko i wyłącznie z dopłatami obszarowymi.

Proces globalizacji i zmian w świecie niesie za sobą zmiany w wielu dziedzinach gospodarczych i dotyczy to również rolnictwa i obszarów wiejskich. Naczelną przesłanką rozwoju obszarów wiejskich jest ich wielofunkcyjność, silnie wiążąca się ze zrównoważonym rozwojem. Jest on postrzegany jako kierunek rozwoju gospodarczego i powiązane z nim rozwoju społecznego, który umożliwia utrzymanie właściwego stanu środowiska⁷.

W badanych powiatach zaobserwowano zmiany, zarówno w strukturze użytkowania gruntów, jak również w pogłowie zwierząt gospodarskich. Wzrost pogłowia owiec, koni oraz niewielki wzrost pogłowia bydła w porównaniu do wysokich spadków w pozostałych powiatach może świadczyć o procesach dostosowawczych do warunków ekonomicznych i przyrodniczych. Rolnicy gospodarujący na obszarach chronionych dostrzegali możliwość pozyskania dodatkowych środków finansowych w ramach programów rolno-środowiskowych, co może przesądzić o rozwoju usług na rzecz ochrony środowiska w takich regionach.

⁶ A. Bołtromiuk, *Zrównoważony rozwój obszarów przyrodniczo cennych*, t. 2. *Gospodarcze i społeczne aspekty funkcjonowania sieci Natura 2000 w parkach narodowych*, Wyd. Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Białystok 2011, s. 74-75

⁷ K. Kokoszka, *Społeczny wymiar zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2009 t. 3(13), s. 105-112.

Tabela 2
Wybrane charakterystyki produkcji rolniczej w badanych powiatach na tle pozostałych powiatów województwa podkarpackim w latach 2002 i 2010 roku

Powiat	Obszary przynajmniej cenne w powierzchni ogólnej [%]		Struktura użytkowania ziemi						Pogłowie zwierząt gospodarskich							
	użytki rolne [%]		lasy i grunty leśne [%]		pozostałe grunty [%]		bydło [szt.]		krowy mleczne [szt.]		konie [szt.]		Dynamika 2002=100	Dynamika 2002=100		
	2002	2010	2002	2010	2002	2010	2002	2010	2002	2010	2002	2010				
Bieszczadzki	100,00	76,39	75,65	13,42	9,38	10,19	14,97	3957	3758	94,97	2556	2227	87,13	533	782	146,72
Brzozowski	48,70	86,90	79,05	7,45	9,98	5,65	10,97	7882	4175	52,97	6122	2846	46,49	1217	430	35,33
Dębicki	5,49	83,85	78,52	9,95	12,24	6,20	9,25	13475	8130	60,33	8758	4313	49,25	1972	1182	59,94
Jarosławski	23,96	91,71	90,92	1,51	2,83	6,77	6,26	11576	5987	51,72	8158	3519	43,14	1906	935	49,06
Jasielski	36,43	83,13	79,03	9,75	10,91	7,12	10,06	13620	6432	47,22	9585	3989	41,62	1656	824	49,76
Kolbuszowski	49,45	83,69	78,74	10,13	13,36	6,18	7,90	10382	6526	62,86	7917	4246	53,63	2296	1006	43,82
Krośniński	63,77	86,43	81,16	6,06	8,04	7,51	10,80	9702	5533	57,03	7170	3484	48,59	1112	641	57,64
Leski	98,43	34,95	79,70	56,84	10,84	8,21	9,45	2726	1889	69,30	2008	1360	67,73	419	428	102,15
Leżajski	42,12	83,96	80,94	8,76	10,88	7,28	8,18	7087	4082	57,60	5609	2775	49,47	1159	395	34,08
Lubaczowski	47,91	88,29	86,98	5,86	7,56	5,86	5,46	10548	7168	67,96	7374	4555	61,77	2150	991	46,09
Łańcucki	21,11	86,94	80,82	5,35	8,19	7,71	10,99	6222	2496	40,12	5001	1752	35,03	811	424	52,28
Mielecki	13,21	87,74	84,20	5,09	7,87	7,17	7,93	12132	7247	59,73	7703	3593	46,64	1791	1162	64,88
Nizański	0,02	79,97	74,92	14,25	17,33	5,77	7,74	6941	3887	56,00	4977	2426	48,74	1533	673	43,90
Przemyski	70,68	88,68	86,12	4,23	6,15	7,09	7,73	10151	5230	51,52	6967	3163	45,40	1777	1154	64,94
Przeworski	45,12	90,98	87,00	2,61	5,95	6,41	7,04	10260	6395	62,33	7857	4339	55,22	1530	640	41,83
Ropczycko-sędziszowski	33,31	81,09	77,69	11,25	13,87	7,67	8,43	10284	6522	63,42	7184	3481	48,45	2025	1017	50,22
Rzeszowski	38,25	87,48	82,55	5,20	8,95	7,31	8,50	17318	8167	47,16	13428	5644	42,03	2822	1219	43,20
Sanocki	81,85	86,43	84,82	6,22	7,63	7,35	7,55	10706	11607	108,42	7097	6168	86,91	1150	844	73,39
Stalowowlski	5,20	77,51	76,25	13,05	13,45	9,45	10,30	4227	1790	42,35	3116	1161	37,26	1089	507	46,56
Strzyżowski	46,04	81,26	72,29	12,51	16,95	6,24	10,76	7750	3361	43,37	6050	2365	39,09	1494	779	52,14
Tarnobrzegi	0,00	85,05	86,69	4,41	6,16	10,55	7,16	5191	2742	52,82	3776	1633	43,25	773	355	45,92

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych PSR 2002 i 2010.

Tabela 3
Charakterystyka programów rolno-środowiskowych w okresach 2004-2006 i 2007-2013

Województwo i powiaty	Obszary przyrodniczo cenne w powierzchni ogólnej (%)	Program rolno-środowiskowy 2004-2006			Program rolno-środowiskowy 2007-2013		
		liczba wniosków na 1000 gospodarstw powyżej 1ha UR	struktura wniosków wg powiatów [%]	wysokość wsparcia przypadająca na wniosek [PLN]	liczba wniosków na 1000 gospodarstw powyżej 1ha UR	struktura wniosków wg powiatów [%]	wysokość wsparcia przypadająca na 1wniosek [PLN]
Woj. podkarpackie	44,70	21,15	100,00	15409,34	85,27	100,00	6562,93
Bieszczadzki	100,00	190,67	10,83	19105,45	528,28	7,45	6936,41
Brzozowski	48,70	13,33	2,72	7042,54	52,98	2,68	3967,54
Dębicki	5,49	16,61	5,17	4148,04	33,53	2,59	2809,59
Jarosławski	23,96	28,08	8,12	15807,98	74,96	5,38	6953,26
Jasielski	36,43	21,83	6,39	14012,25	56,78	4,13	7105,27
Kolbuszowski	49,45	6,81	1,59	2862,53	59,62	3,45	2622,95
Krośnieński	63,77	11,97	3,35	18189,74	68,73	4,77	8565,74
Leski	98,43	75,10	6,73	14269,93	326,30	7,25	4566,35
Leżajski	42,12	27,00	5,10	8433,32	78,02	3,66	4721,92
Lubaczowski	47,91	55,22	11,37	12150,96	266,46	13,60	6306,81
Łańcucki	21,11	12,59	2,45	9132,55	43,88	2,12	4071,84
Mielecki	13,21	8,79	2,78	6323,02	37,46	2,94	3759,63
Niżański	0,02	2,21	0,46	12327,54	39,49	2,05	5107,74
Przemyski	70,68	28,51	6,89	27147,12	143,25	8,59	11494,50
Przeworski	45,12	19,29	4,47	12326,19	107,33	6,17	4348,61
Ropczycko-sędziszowski	33,31	2,54	0,46	9566,11	19,75	0,90	3968,63
Rzeszowski	38,25	13,94	6,86	18795,88	42,51	5,19	11939,08
Sanocki	81,85	48,06	10,40	27799,81	251,34	13,50	7195,79
Stalowowolski	5,20	9,96	1,52	5664,32	20,57	0,78	4713,81
Strzyżowski	46,04	2,60	0,50	8731,69	12,30	0,58	2580,77
Tarnobrzegi	0,00	12,50	1,82	5138,46	61,58	2,23	4677,27

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Podkarpackiego Oddziału ARiMR

Podsumowanie

Analiza stanu i kierunków rozwoju rolnictwa na obszarach przyrodniczo cennych wykazała, że w badanym okresie 2002-2010 drastycznie spadła (blisko 25%) liczba gospodarstw rolnych powyżej 1 ha UR, w tym również tych, które prowadziły działalność rolniczą (ponad 11%). Spadki te w zasadniczy sposób przełożyły się na podstawowe wielkości w poszczególnych kierunkach produkcji. Na szczególną uwagę zasługuje produkcja zwierzęca, gdzie odnotowano duży spadek pogłowia bydła na poziomie 25%, w tym krów mlecznych o ponad 36%. Natomiast wysokie wskaźniki pogłowia owiec w trzech spośród pięciu badanych powiatów - leskim, bieszczadzkim i sanockim można uzasadniać specyfiką tych terenów, gdzie dominują obszary górskie i pogórskie. A blisko 47% wzrost pogłowia koni w powiecie bieszczadzkim i 2% w powiecie laskim można łączyć z rozwojem usług leśnych i turystyczno-rekreacyjnych.

Gospodarstwa rolne na obszarach przyrodniczo cennych poddane tym samym regułom rynkowym bez dodatkowego wsparcia nie mają szans przetrwania, a w interesie ochrony przyrody jest aby funkcjonowały. Należy więc zadbać o jeszcze wyższe wsparcie dla rolników, którzy chcą tam gospodarować, bo bez nich priorytet ochrony środowiska może pozostać niezrealizowany. Ważnym elementem łączenia rolnictwo – ochrona środowiska musi być włączanie obszarów przyrodniczo cennych w szerszy kontekst społeczno-gospodarczy.

Badania realizowane w ramach grantu finansowanego z NCN UMO – 2011/01/B/HS5/05386